

ПРИНЦИПИ У ПОРОДИЧНОМ ВАСПИТАЊУ

Васпитни рад у породици је одговоран и тежак. Није једноставно наћи најбоље начине и путеве за решавање свакодневних задатака и проблема у развоју детета. Постоји доста начина и метода којима се родитељи могу служити у васпитању своје деце. Свако је дете јединка за себе, па им тако треба и прилазити али ипак постоји нешто заједничко. У васпитању се посебно истиче метода убеђивања или уверавања као највреднија и најуспешнија. Она се препоручује родитељима у свакодневном васпитању. Такође су вредне и методе вежбања, навикавања којом се обезбеђује стицање многих позитивних особина, навика, умећа и вештина. Методом подстицања ће се родитељи служити јер је детету потребна баш њихова подршка. Свакодневно се користи метода спречавања, најчешће као превенција, да се унапред уклоне могућности негативног понашања детета или да се то уради кад је неко понашање у зачетку или кад неко понашање представља опасност по дете

Породица делује у друштву као мања организациона јединица и представља у неку руку посредника између шире културне и друштвене средине с једне стране и детета с друге стране, она преноси на дете основе културе његове друштвене средине, васпитава моралне навике, захтева прилагођавање животу у заједници, па тиме остварује прву социјализацију детета. Методе и средства социјализације детета у породичној средини су специфичне и разликују се од васпитних средстава у другим институцијама. Поред метода и средстава у васпитању деце, значајно место заузимају принципи, па би се могло рећи да је васпитање немогуће замислити без принципа. Методе, средства и принципи су неодвојива целина у једном тако сложеном послу – васпитању.

Концепт детета, детињства и психичког развоја у целини, одређен је друштвеним и историјским контекстом који формира одређене колективне представе (преовлађујуће друштвене погледе на дете), а које даље дефинишу избор референтног оквира проучавања, заснивање теорија о развоју и васпитању. Класична педагогија, која се примарно бави проучавањем процеса васпитања детета, заснована је, пре свега, као нормативна наука. Отуда, уместо основног фокуса на дете, фокус је померен на одраслог: шта то родитељи и васпитачи треба да чине како би остварили прописане (нормиране) циљеве васпитања усмерене ка изградњи једне свестране и целовите личности. Парадоксално је откриће да се значајан део „старе“ педагогије више бави васпитачима него самим дететом, те да је наука о васпитању превалентно више усмерена на одраслог него на дете. У таквој науци о васпитању - дете остаје научно невидљиво. У дефинисању васпитног процеса, у циљевима и поступцима васпитања, у васпитним средствима и мерама, у изворима васпитања - „видљивија“ је улога одраслог (родитеља, породице, различитих друштвених субјеката и агенаса) од позиције самог детета које се васпитава. У оваквој пројектованој слици васпитања, дете је само пасивни прималац спољашњих утицаја, а сам процес његовог васпитавања изједначен је са „моделовањем“ личности под притиском групе социјалних чинилаца. „Колективна представа о детету и детињству не открива дете као субјект васпитног процеса, већ

само као објект васпитања, „предмет“ на коме различити васпитни агенси (васпитачи) остављају свој траг, упркос прокламованих ставова о томе да је васпитаник и објект и субјект васпитања“ (Шмит, 1991: 26).

Поштовање личности детета

Принцип поштовања личности детета је први и темељни принцип породичне педагогије и први захтев породичног васпитања. „Дете је личност у развоју. Тако га треба и схватати. Зато смо дужни да уважавамо дете и његово лично достојанство, морамо се према њему односити тактично, саслушати његове предлоге, размотрити његове жеље и иницијативе, разговарати, договарати се, сарађивати. Родитељ мора знати да захтева од детета да се одговорно односи према својим дужностима, а истовремено мора знати поштовати и уважавати његову личност“ (Грандић, 1997: 56).

Васпитање у породици подразумева и специфичне методе деловања. Пре свега то је лични пример родитеља, њихов међусобни однос и однос према деци као и укупна атмосфера која у њој влада. Ту се, пре свега, има у виду међусобно разумевање и разумевање развојних потреба детета, затим уважавање личности детета и родитеља. У породичном васпитању предност имају методе показивања, поучавања, разговора, објашњавања, убеђивања, расправљања и сл., а са млађом децом и игра, која је и циљ и метод васпитања. Васпитање у породици захтева познавање детета, затим стрпљење и смишљене поступке у погледу одмеравања и постављања захтева према деци, доследност у васпитним поступцима и јасност и доследност у захтевима. Такво понашање очекује се и од оца и од мајке, као и од других укућана. Породица као фактор развоја личности - ако бисмо ово значење породице требали „молекуларније“ размотрити, у првом плану би се нашла релација родитељ-дете, односно васпитни поступци родитеља. У стручној литератури највећа важност за формирање личности придаје се породици конкретно односима у њој и положају који дете има у породици. Схватање многих стручњака је да су услови породичног живота у првим годинама детињства одлучујући за то каква ће се личност формирати и каква ће она бити у току читавог живота. „Дете је отац човека“ (Милић, 2007: 50), одређује каква ће бити личност одраслог човека његово рано детињство. Искуства у детињству остављају дубок траг у свакој личности.

Породица је незаменљив чинилац у формирању личности детета. Три су разлога за ову тврдњу: „прво, она најуспешније преноси културно и друштвено-историјско искуство једног народа на млађе; друго, она најбитније утиче на емоционално формирање, обогаћивање и афективну стабилност детета; треће, дете у породици стиче драгоцену искуства о односима међу људима“ (Голубовић, 1981: 99). Не постоји институција која би у формирању дететове личности могла да замени породицу, а поготову нема те институције која тај задатак може успешније да обавља од породице. Може се дете неговати и васпитавати и ван породице, али то оставља трајно негативне последице на његову личност. Развој напуштене деце, деце сирочади, чак и ако су касније дошла у богату социокултурну средину и живела у добрим материјалним приликама, остао је

непотпун и поремећен. Може дете измештено из породичне средине имати и најпрофесионалније васпитаче, али ипак неће стећи толико емоционално богатство и толико искуство о животу као кад би одрастало у породици.

Снага породичног васпитања и образовања лежи у још једној важној чињеници. То је прво васпитање које оно стиче, оно је темељно и зато најснажније. Свако следеће васпитање гради се на домаћем. И зато је веома важно да оно буде не само топло и блиско него и правилно. Зашто су ти најранији породични утицаји тако пресудни? „Процес васпитања се оптимизује јер су код детета развијене потребе за комуникацијом, стицањем нових утисака, за моторном активношћу“ (Екерман, 1966: 129). Такве дететове потребе најбоље се задовољавају у породици. Зато и није добро ако се дете прерано одвоји од породице, ако је целог дана у јаслицама или вртићу. Није добро јер је његова психичка активност смањена, осиромашен је њихов доживљајни свет, сужена комуникација и успорен когнитивни развој. Сви познати аутори јединствено тврде да је време које дете проведе у породици пресудно у коначном обликовању његове личности и понашања. Дете је у породици заштићено и вољено. У његовим првим представама остају одсликана лица која су му причињавала радост, задовољавала његове потребе. Љубав према детету као васпитни чинилац има огромну улогу. Истраживања су показала да дете, у првим годинама живота, радо прихвата утицаје најближих особа, оних које га највише воле, али је врло одбојно на савете њему мало познатих особа. Још нешто: дете је тешко преварити. Њему се не може одглумити љубав, јер су његови сензори врло осетљиви и на најмање вибрације.

Принцип потпуне ангажованости

Деца као равноправни чланови треба да се укључе у живот и рад породице. „Све способности детета треба активирати и ангажовати. То треба радити у игри, учењу, слободним активностима итд“ (Грандић, 1997: 57). У прошлости је било сасвим другачије. Деци су обавезе наметане још од првих корака, а како су одрастала, тако су и послови бивали све захтевнији. Од чувања домаћих животиња, преко чувања млађе деце у породици, па до пољских радова – хиљаду обавеза је сваљивано на нејака дечја плећа. Школовање је за многу децу представљало недостижан сан, управо зато што је рад свих чланова породице, па и оних најмлађих, у временима сиромаштва и беде био неопходан за преживљавање заједнице. Затрпавање деце пословима се често претварало у праву експлоатацију, па су многе генерације одрастале практично немајући детињство. А, онда је наступило ново време, и родитељи са жељом да свом потомству пруже детињство које неће наликовати њиховом.

Рад и учествовање деце како у кућним, тако и физичким активностима допринеће сваако здравијем и правилнијем развоју дечије личности.

Принцип позитивне оријентације

Од родитеља се захтева да се у васпитном раду ослања на позитивна својства детета. Пре свега мора познавати децу, уочити његове позитивне особине или бар могућности и на њима радити. „Добар родитељ треба да верује у децу, треба да им објашњава како треба да се понашају у одређеној ситуацији с уверењем да ће она тако и поступити. Поверење у васпитном раду има важну улогу. Родитељи су дужни да свом детету пруже подршку, да га бодре, подржавају у добрим делима“ (Грандић, 1997: 59).

Принцип међусобног поверења

По овом принципу мора да постоји пуно поверење међу члановима породице. Без поверења нема успешног деловања. Такође су важни складни и емоционално позитивни односи међу члановима породице. Ти односи зближавају и повезују родитеље и дете, уливају поверење. Оног тренутка када се деца поверавају родитељима, можемо говорити о томе да деца поштују своје родитеље, да их прихватају као ауторитете али и као пријатеље са којима желе да решавају своје животне проблеме.

Поверење у васпитању значи да детету остављамо довољно слободног простора у коме може само да доноси одлуке, било у једном било другом правцу, у коме може да се предаје једном или другом осећању, да трага за средњим путем, да налази можда паметнија решења на једном да не би пропало на другом путу. Деца која се одушевљено и добронамерно гаје увек су интелигентнија. Деца која се васпитавају по крутим принципима по правилу су медиокритети, који се никад не уздигну изнад просека. Она се читавог живота ропски покоравају строгим правилима, а у потаји их увек мучи страх од казне, и то не само у младости, већ и у зрелим годинама.

Принцип јединствености

Принцип јединствености подразумева „складно васпитно деловање оба родитеља и свих чланова породице. Ако тога нема, васпитни резултати ће бити слаби, а често и никакви. Несклад међу члановима породице неповољно утиче на дете често узрокујући појаву неуроza. Зато је усклађивање ставова према деци потребно и са медицинског и педагошког становишта“ (Грандић, 1997: 59). Самосталност је основни услов да морално формирана и целовита личност постане самостална. Личност се мора оспособити за властито одлучивање, прерасти у своје нагоне и органске потребе, развијати своје интересе и циљеве. Без самосталности делатност човека је жеља других, личност је у њему закржљала. Његова осећања су површна, а воља је пасивна. зато је важан задатак васпитања, развој самосталности. Развој самосталности одвија се у васпитном процесу и тесно је повезан са свим другим васпитним напорима. Услов за развој самосталности представља поверење у човека, без кога се самосталност не би никад развила.

Принцип доследности

Од сваког васпитача тражи се да остане доследан самом себи. Ако његови ставови нису стабилни, онда они ништа не значе. „Постављени захтеви, обавезе, дужности морају се поштовати и остваривати. Доследни родитељи су извршни примери и успешни васпитачи“ (Грандић, 1997: 60). Доследност је особина карактера која је неопходна за хармонијски развој личности. Ова особина значи верност према личности, верност према самом себи, али се манифестује према друштву. Васпитаника треба тако усмеравати да обичаје, вредности и законитости у поступању складно и доследно изражава и испуњава. На тај начин ћемо га оспособити да поступа самостално и одговорно. Личност коју карактерише доследност страно је колебање између мноштво утицаја, она поступа из уверења. Погрешну доследност која се испољава у виду тврдоглавости и догматичности треба настојати отклонити из васпитаникове личности.

Принцип индивидуалног прилажења

Свако је дете посебна јединка и свака васпитна мера мора бити у складу са тим посебностима. „Сваки поступак, свака мера, захтев мора бити у складу са дететовим индивидуалним могућностима и степеном развоја. Зато сваки родитељ треба добро да упозна своје дете, како би васпитање било што успешније“ (Грандић, 1997: 61).

Дете у свом развоју пролази кроз квалитативно различите фазе које имају одређени редослед. Свако дете има свој индивидуалан ритам развоја тако да пролазе развојне фазе у различитом узрасту у односу на вршњаке. Познавање процеса развоја и развојних стадијума помаже нам да боље разумемо могућности и потребе детета. У исто време, развојне мапе и други показатељи развоја могу да заплаше родитеље ако очекују да свако дете на одређеном узрасту може да чини исто. Нека деца проходају са девет а нека са 20 месеци, нека проговоре у првој а нека тек у трећој години. Повезаност физичког и психичког развоја тражи јединство васпитања и неге малог детета, у раном детињству ове активности се не могу одвојити а током њих дете и учи нове вештине и шири своја знања. Некад се понашање које је дете усвојило јави па се изгуби док се не учврсти потпуно и то не треба да нас забрињава.

Не развијају се све функције истовремено већ обично једна преовладава. На пример, док дете проходава оно неће истим интензитетом развијати говор или неке друге способности као што развија своје моторичке вештине. Када овлада ходањем, оно ће се спонтано окренути увежбавању неких других вештина. Неке функције се развијају од општег ка специфичном – на пример беба реагује на драж целим телом па почиње да рагује специфично; беба прво има недефинисано стање узбуђености, затим почиње да разликује стања општег задовољства или незадовољства да би постепено развијала специфичне емоционалне реакције. Неки процеси се развијају по принципу интеграције

– на пример дете прво усваја гласове, слокове, па научи речи и тек онда склапа реченице.

Развој осетљивости, покретљивости и координације покрета напредује од главе према ногама. Прво се развија контрола великих мишића а касније контрола ситнијих мишића. Током развоја дете показује тенденцију ка све већој економичности мишићног напора и смањује непотребне покрете. Прелази од билатералног ка унилатералном коришћењу органа – прво користи обе руке па затим једна постаје доминантна. Осетљивост, покретљивост и координација покрета иду од делова ближних кичменом стубу ка удаљенијим. Развој се не дешава сам од себе, од раног узраста дете је врло активан чинилац сопственог развоја. Услови у којима дете одраста, нега и васпитање које добија имају велике непосредне и извесне дугорочне последице на развој.

Не постоје два иста детета и две исте одрасле особе. Деца истог узраста су слична али је ипак свако посебно. Браћа и сестре су слична по некој особини и понашању али друге особине и понашања могу бити потпуно различита. Деца (и одрасли) се разликују по својим личним особинама, пореклу и породичном статусу: физички изглед (висина, тежина, боја косе, боја очију...), физичка спретност, снага, покретљивост, добро или нежно здравље, знања и вештине које имају, како најбоље уче, интересовања, шта питају, шта желе да науче, шта воле да се играју, које играчке воле/праве, да ли више воле да буду у друштву или сами, како комуницирају са децом и вршњацима, да ли се често сукобљавају, како решавају сукобе, како реагују на похвалу, на забрану, на казну, да ли су бучни или мирни.

